

450 aasta vanused juhtnöörid kohtunikele

450 aasta vanused juhtnöörid kohtunikele

"tavainimese hüvang on ülim seadus"

Järgnevad tsitaadid pärinevad Uue Ajastu algusest, Kohtuniku Juhtnööridest Soome seadusteraamatu esimestel lehekülgedel. Nende mitut lehekülge hõlmavate juhiste peamine mõte seisneb selles, et seadused ja võimud on mõeldud inimeste hüvanguks ja et võimu ei tohi kuritarvitada.

Kohtuniku Juhtnöörid on kogum õiguspõhimõtteid, mille koostas 1530ndatel aastatel reformaator, kirikuõpetaja ja õigusteadlane Olaus Petri. "Mõned üldreeglid, mida kohtunik peab järgima" nägid esmakordselt trükivalgust aastal 1616. Alates aastast 1635, s.o rohkem kui 360 aasta vältel, on need olnud (ja on siiani) sissejuhatuseks igal aastal nii Rootsis kui Soomes avaldatavatele seaduste kogudele.

Sellal kui Olaus Petri need Juhtnöörid koostas, kuulus Soome Rootsi Kuningriigi alla. Tegelikult moodustavad need juhised osa 700-aastasest Soome ja Rootsi ühisest ajaloost, mis kestis 19. sajandi alguseni.

Sajandite jooksul on Kohtuniku Juhtnöörid saanud Põhjamaade -- nii Soome kui Rootsi -- õigustraditsiooni oluliseks osaks. Juhtnööride üldpõhimõtted ja praktilised näpunäited sisaldavad tänaseni kehtivat ja aktsepteeritavat tarkust, millest seaduste tõlgendamisel lähtuda.

Kohtuniku Juhtnööride juured on sügaval keskajas, antiikajas ja koguni Vana Testamendi aegades. Eraldi normidena sisaldavad Juhtnöörid juhiseid, mis tuginevad Piiblil, Rooma kanoonilisel õigusel, Saksa õiguspõhimõtetel ja Rootsi õigusel ning enamik neist on muutunud üldtunnustatud õigusprintsipiideks. Neis sisaldub ka iidseid Rootsi ütlushi ja vanasõnu.

Kuigi Juhtnööre ei ole kunagi seadusena kinnitatud, on nad seaduste kogude sissejuhatuseks kohtupraktikat sügavalt mõjutanud. Aja möödudes on suur osa tsiviilõigust, kriminaalõigust ja menetlusõigust puudutavaid ettekirjutusi leidnud tee seadustesse.

Kohtuniku Juhtnöörid ei ole ainsad omataolised, kuid nende erandlikkus seisneb selles, Olari Petri sõnastatud põhimõtted on säilitanud oma tähtsuse tänapäevani.

Selle peapõhjuseks loetakse tõika, et juhtnööride sisu on kooskõlas Rootsi ja Soome üldise õiglustajuga.

Juhtnööride keel on lihtne ja täpne; põhimõtteid aktsepteeritakse üldiste põhimõtetena. Ka tavaline inimene mõistab neid lihtsaid ettekirjutusi.

Mõned Kohtuniku Juhtnööridest käsitlevad võltstrahve. See viitab Rootsi kuningas Gustav Vasale, kes mõistis inimesi surma ja seejärel võimaldas neil end trahve makstes vabaks osta. Sama saatus tabas 1540. aastal ka Olaus Petrit, keda süüdistati kuninga juhtimisviisi avalikus kritiseerimises.

Olaus Petri sekkus ka muudesse meelevaldsetesse normidesse ja õigusemõistmise karmusesse. Kohtuniku Juhtnöörid algavad siduvate manitsustega mõista õigust korrektelt. Ta vannutab Jumalat aitama kohtunikke hoiduma meelevaldsusest ja ebaõiglusest.

Ainulaadseks on peetud neis juhtnöörides sisalduvat kurjategija "paremaks muutumise" ideed. Oli ju ikkagi tegemist ajajärguga, mil karistused muudeti rangemaks, kuningate võim oli muutumas absoluutseks ja üldiselt aktsepteeriti üsna julmi karistusviise, mille eesmärk oli inimesi hirmutada ja halva eest kätte maksta.

Olaus Petri ütles seni ütlemata jäänud asju juba mõni sajand enne seda, kui Valgustusajastu õigusteadlased neist rääkima hakkasid.

Juhtnöörid püüavad lahata, mis on õigus ja kuidas õigust tuleks tõlgendada, nad sisaldavad kohtunikule eetilisi juhtnööre.

Olaus Petri eesmärk oli tegutseda tavalise inimese huvides. Ta elab kaasa tavalisele inimesele, mitte aadlikule. Ta pidas karistust ühiskonnas rahu säilitamise vajalikuks vahendiks.

Juhtnööride tähtsust inimeste kaitsmisel on alati rõhutatud. Juhtnöörid kriipsutavad alla kohtuniku kohustusi, aga ka inimeste seaduslikku kaitset ning sotsiaalset ja kohtulikku võrdsust.

Kohtuniku Juhtnöörid peegeldavad oma aega ning sisaldavad ka palju, mis on aegunud või vastuoluline. Ometi leiame neis midagi ajatut, midagi, mis on tänapäeva kohtupraktikas sama oluline kui sajandite eest.

See, mis Juhtnööre algusest kuni lõpuni iseloomustab, mis moodustab nende mõtte ja põhisõnumi, on absoluutne kohustus teha seda, mis on õige, teenida tõde ja igal viisil tõrjuda seda, mis on väär.

See, mis pole ei õiglane ega õigluspärane, ei saa olla seadus; seadusi aktsepteeritakse just neisse kätketud õigluse tõttu.

Kõiki seadusi tuleb kohaldada targasti, sest suurim õiglus on suurim ebaõiglus ning halastus peab õigusemõistmisega kaasas käima.

Tavainimese hüvang on ülim seadus; seetõttu tuleb seaduseks lugeda seda, mis on tavainimesele kasulik, isegi kui kirjapandud seaduse sõnad näivad teisiti käskivat.

Keegi ei saa anda teisele paremat õigust kui enda oma.

Ülekohtuselt omandatud vara ei ole mingi varandus.

Kellel ei ole varandust, peab kandma kehalist karistust.

Õigus ei kiida heaks kõike, mis ei kuulu karistamisele, sest kõiki kuritegusid ei ole võimalik raamatus üles lugeda.

Kõik pole tõsi, mis tundub tõsi olevat.

Mis on pattu tehes saadud, kaob südamevalu läbi.

See, kes toimib seaduse eesmärgi vastu, toimib seaduse enda vastu isegi siis, kui näib, et ta seaduse sõnu täpselt järgib.

Garantii on tõotus maksta.

Etteheiteid peavad jääma karistuseta, kuigi mitte alati.

Vaenlane ei või tunnistusi anda.

Leping astub seaduse asemele.

Kurja ei heastata suurema kurjaga.

Keegi ei või olla kohtunikuks enda asjas.

Kedagi ei või ainult ühe inimese sõnade põhjal süüdi mõista.

Löömine on seaduse rikkumine.

Meelevaldne vägivalda võim ei ole kehtiv seadus.

Teistega läbikäimist juhib seadus, mitte rusikad.

Ülestunnistus samastub tõendusega.

Mis on tehtud, seda ei saa olematuks teha.

Sa saad paremaks selle läbi, mis sulle haiget teeb.

Võõra inimese sõnad on vastuvõetamatud.

Kui sa oma vabadust kuritarvitad, oled sellest ilmajäämise ära teeninud.

Ebaõiglane trahv ei tee isandat rikkaks, kuid õigus ja õiglus on Jumala ülistuseks.

Kõik seadused on kehtestatud õigluse ja õigluspärasuse, mitte trahvide nimel. Trahv on mõeldud karistuseks neile, kes seadust rikuvad; seadus aga eelistab, et teda ei rikutaks ja ajaks meelsasti ilma trahvideta läbi.

Kõige rohkem vajab kohtunik tarkust, sest siis ta teab, millal olla range ja millal leebe, sest igasugune karistus peab soodustama paremaks saamist ja kui võimalik siis ei tohiks ükski karistus takistada karistatul endal ennast paremaks muuta... Seetõttu peab kohtunik sellistes asjades toimima targalt, et halba mitte kahekordistada: seadus nõuab alati paremaks muutumist ja paremaks muutmiseks tuleb seda ka kasutada.

Kohtunik ei tohi kiirustada karistama enne, kui on asja hoolega läbi kaalunud; kiirustades määratud karistus on vaid harva hea ja õiglane.

Sarnased kuriteod nõuavad sarnaseid karistusi, seepärast ei tohi võrdsete kuritegude puhul vaadata, kes tegemist on rikka või vaesega, vaid tuleb neid karistada ühtemoodi.

Kohtunik peab meeles pidama ka seda, et tema amet on mõeldud tavaliste inimeste hüvanguks ja mitte tema enda hüvanguks ja seepärast peab ta hoolitsema tavainimeste, mitte iseenda

heaolu eest, kuigi õige tegutsemise korral on nende hüve ka tema oma. Siiski peab tema eesmärk oma ametikohal olema üldine heaolu, mitte tema enda oma. Sest kohtunik on inimeste, mitte inimesed kohtuniku jaoks.

Hea ja tark kohtunik on parem kui hea seadus, sest kohtunik suudab kõike mõõta õigluspäraselt. Kui kohtunik on kuri ja ebaõiglane, pole heast seadusest mingit kasu, sest kohtunik väänab ja moonutab seda nii, nagu heaks arvab.